

Book Review

Johan Samuelsson, Niklas Gericke & Christina Olin-Scheller

Moderna lärare: Lärares perspektiv på undervisning i modersmål, biologi och historia ca 1930–1950 i folkskola och på läroverk

Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria
2024, 181 s.

Etter andre verdenskrig nedsatte den svenske regjering 1946 års *skolkommisjon*. Et hovedmål var å skape en demokratisk skole, noe som blant annet innebar mer elevaktive undervisningsformer. Som ledd i kommisjonens arbeid, ble lærere oppfordret til å sende inn eksempler på «pedagogiske forsøk» de hadde gjennomført i undervisningen (SOU 1948:27, s. 83). Omkring 850 lærere fulgte oppfordringen. Selv om det finnes henvisninger til innsamlingen av lærerberetningene i rapporter og innstillinger knyttet til kommisjonens arbeid, ble beretningene aldri publisert (s. 159–160).

Dette unike materialet har nå blitt gransket innenfor prosjektet *Lärare i gränlandet mellan folkskola, läroverk och enhetsskola* og har resultert i flere publikasjoner på svensk og engelsk. Boka *Moderna lärare*, utgitt i Årsböcker i svensk undervisningshistoria, er ett av disse bidragene. Gjennom boka får leserne møte læreres beretninger om egen undervisning. Forfatterne skriver at utgangspunktet for undersøkelsen er fagdidaktisk og utdanningshistorisk. Boka gir innblikk i utvikling og spenninger i skolefagene modersmål, biologi og historie i to skoleformer: *folkskolan*

og *läroverket*. Läroverket besto av real-skole og gymnas. Vi møter kildematerialet i form av avfotograferinger gjennom boka. Dette er et fint grep, selv om enkelte tekster er litt vanskelige å lese. Det er særlig givende å lese bokas siste vedlegg, en fullstendig beretning fra lærerinnen Irma Ljunggren.

Innledningskapittelet presenterer forskningsspørsmålene: Hvordan ble fagene modersmål, biologi og historie omformet i en reformkontekst? Hvilke muligheter og utfordringer så lærerne med en reformert pedagogikk og skole? Hvilke likheter og ulikheter fantes det mellom de ulike skoleformene og fagene? I tillegg presenteres begrepet progressivisme og et danningsteoretisk rammeverk.

Forfatterne bruker begrepet progressivisme som en samlebetegnelse for mer elevorientert pedagogikk og anvender begrep som arbeidsskolemetodikk og reformpedagogikk synonymt med progressivisme. De knytter progressivismen til samfunnsmessige endringer og til utdanningens bidrag til utvikling av et demokratisk samfunn. I tillegg fremhever de gruppearbeid, elevinnflytelse, elevsamarbeid, kritikk mot en mer teoretisk orientert undervisning, og vektlegging av vitenskap heller enn tradisjon, som sentrale trekk ved progressivismen.

Sammenhengen mellom mer elevaktiv undervisning og opplæring til demokrati passer godt med statlige mål for svensk skoleutvikling etter andre verdenskrig. Likevel bør det påpekes at begrepene reformpedagogikk og progressivisme er svært brede, og at reformpedagogiske bevegelser rommet politiske og pedagogiske spenninger. Internasjonal forsk-

ning har vist at sammenhengen mellom demokrati og reformpedagogikk ikke var selvsagt og at enkelte kombinerte reformpedagogiske og autoritære ideer. Mål om demokratisk opplæring kunne også ta veldig ulike former (se Tisdall 2020 & Evans 2004). Disse nyansene kunne ha blitt nevnt og begrepet progressivisme problematisert noe mer i boka. Forfatterne fremhever imidlertid et viktig poeng. Progressivismen fikk ulike utslag, og for mange lærere var hovedmotivet for mer elevaktiv undervisning praksisnære erfaringer heller enn overordnede ideologiske og pedagogiske ideer. I beretningene uttrykkes det ønsket om å variere undervisningen, øke elevenes engasjement og nærme seg deres hverdag. På de høyere trinn er forberedelse til universitetsstudier et viktig argument.

Christina Olin-Scheller har hovedansvaret for kapitlene om modersmål, svensk som førstespråk. Jeg velger likevel å referere til forfatterne, siden boka er samskrevet. Forfatterne viser at lærerne ofte uttrykker motstand mot anvisningene i undervisningsplanene, for eksempel mot høytlesning i folkskolan og mangel på moderne litteratur i läroverket. Tekstskrivning blir trukket fram som et område der elevene i folkskolan kan få innflytelse på form og innhold. I läroverket blir dramatisering sett på som en måte å gi tradisjonelt innhold ny form. Beretningene inneholder også kritikk mot mye mekanisk trening av lesing, skrivning og tale. Forfatterne skriver at denne mekaniske treningen "i nutid av bland andra Kjell-Lars Berge kallats för en typisk 'skolestil', som innebär att eleverna 'kopierar eller etteraper' verkligt kommunikativa handlingar" (s. 78–79). Denne henvisningen til Berges *Skolestilen som genre* fra 1988 er noe uklar. Ordet skolestil brukes der først og fremst for

å betegne teksten elevene skrev, ikke en undervisningsstil. Berge beskriver riktig nok denne teksttypen som en (skriftlig) genre som innebærer at elevene etteraper kommunikative handlinger.

Niklas Gericke har hovedansvaret for kapitlene om biologi på läroverket og *naturlära* i folkskolan. En sentral spenning var brytningen mellom den gamle naturalhistorien, som vektla arter og systematikk, og «den nye biologien», som vektla funksjoner og prosesser. Etter hvert ble det også mer vanlig med eleveksperimenter. Forfatterne skriver at det virker som om progressive arbeidsmåter og innhold gikk hånd i hånd i folkskolan, med anskuelesespedagogikk og bruk av nærmiljøet, og at man hadde kommet lenger i progressiv retning der enn på läroverket. Mens lærere i folkskolan ønsker å vekke elevenes interesse for naturen, vektlegger lærere på läroverket parallellene med vitenskapelige arbeidsmåter. Flere lærere kritiserer undervisningsplanene for mangel på elevperspektiv og på de nyere temaene genetikk og evolusjon, mens noen mener naturalhistorien får for lite plass.

Johan Samuelsson har hovedansvaret for kapitlene om historiefaget. Mange av beretningene fra folkskolan viser en kombinasjon av tradisjonelt innhold og elementer av mer elevaktive arbeidsformer, som dramatisering og bruk av sanger, dikt og nærmiljøet. Nyere metoder kombineres med tradisjonelle overhøringer. Forfatterne peker på at historiefagets rolle i medborgerskapsopplæringen ble utfordret. På läroverket het faget fra 1928 *Historia med samhällslära*. Særlig på de høyere trinn var faget mer analyserende og inneholdt perspektiver fra det akademiske historiefaget. I beretningene ser man at det legges vekt på kritisk sans, flerperspektiv

og arbeid med historiske kilder, samtidig som innhold er svært sentralt. Beretningene inneholder også kritiske bemerkninger om de nyere metodene. Disse gir dårligere resultater, forbereder ikke elevene godt nok til eksamen, og elevene er skeptiske. Lærerne mangler også tid til å finne gode kombinasjoner mellom nytt og gammelt.

Det er i kapitlene om historiefaget at det danningsteoretiske rammeverket brukes mest gjennomført. Forfatterne tar utgangspunkt i Wolfgang Klafkis kategorisering av danningsteorier og Sven Sødning Jensens anvendelse av kategoriseringen på historiefaget. Forfatterne viser at selv om man hadde utgangspunkt i et materielt danningssyn, med vekt på kunnskap og innhold, beveget man seg mot et mer formalt danningssyn, med vekt på eleven og utvikling av ferdigheter. Man kan også se indikasjoner på et kategorialt danningssyn, som ifølge Klafki innebærer et dialektisk møte mellom momenter fra formale og materiale teorier. Danningperspektivet fungerer godt og får fram kompleksiteten i faget, selv om det enkelte ganger blir noe uklart. Klafkis materiale underkategorier, klassiske og objektivistiske teorier, går litt over i hverandre i analysen. Fra et didaktisk perspektiv, kunne det også vært interessant å gå enda dypere inn i eksempler som kan betegnes som kategoriale.

Det danningsteoretiske perspektivet får også fram nye spørsmål. Var det materiale danningssynet så entydig dominerende på begynnelsen av 1900-tallet som man får inntrykk av? Læroverket var også preget av nyhumanistiske ideer, der formale danningsidealer hadde en sentral plass. Hvilke spenninger fantes, og hvilke forskjeller ser man mellom teori og praksis? Et relatert poeng er forholdet mellom det individuelle og kollek-

tive. Selv om ideer om elevsamarbeid ble introdusert i mellomkrigstiden, fantes det en mye eldre tradisjon for selvstendig arbeid i læroverket, som kunne harmonere med aspekter ved den progressive pedagogikken.

Boka er et svært interessant og originalt bidrag til forskningsfeltet. Den får fram både endringer over tid og vedvarende spenninger innenfor de tre fagene. Noen av disse spenningene er gjenkjennelige fra dagens utdanningsdebatter. Undersøkelsen får også fram viktigheten av praksisnære erfaringer i lærernes holdninger til utprøving av ulike undervisningsmetoder. Originaliteten ligger først og fremst i kildematerialet, i sammenligningene mellom fag og skoleformer, og i fremhevingen av lærernes perspektiver. I den utdanningshistoriske forskningen er det sjelden man får fram lærerstemmer fra to ulike skoleformer og kommer så nær praksis. I tillegg åpner boka for videre diskusjoner rundt temaene progressivisme og danning.

Referanser

- Berge, Kjell Lars. *Skolestilen som genre: Med påtvungen penn*. Oslo: Landslaget for norskundervisning/Cappelen, 1988.
- Evans, Ronald W.. *The Social Studies Wars: What Should We Teach the Children?* New York: Teachers College Press, 2004.
- Klafki, Wolfgang. ”Kategorial dannelse: Bidrag til en dannelsessteoretisk fortolkning av moderne didaktikk”, oversatt av Arnt Gylland. I *Om utdanning: Klassiske tekster*, redigert av Erling Lars Dale, 167–204. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2001.
- SOU 1948:27. *1946 års skolkommisjons betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*.
- Tisdall, Laura. *A Progressive Education? How Childhood Changed in Mid-Twentieth-Century English and Welsh Schools*. Manchester: Manchester University Press, 2020.

Anne Helene Høyland Mork
NLA Høgskolen
Anne.H.Mork@nla.no